

Olivia Mauryn puheenvuoro on osa Tiede & edistyksen yhteiskuntateorian nykytilaa ja tulevaisuutta käsittelevää kirjoitussarjaa. Sarjan aloitti Mikko J. Virtasen kirjoitus ”Minne menit, yhteiskuntateoria?” lehden edellisessä numerossa 4/2021.

Missä lymyilet, yhteiskuntateoria?

OLIVIA MAURY

Johdanto

Tässä tekstissä jatkan Mikko Virtasen (2021) aloittamaa debattia yhteiskuntateorian nykytilasta ja tulevaisuudesta *Tiede & edistyksessä*. Virtanen pohtii suomalaisen yhteiskuntateoreettisen keskustelun hiipumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä viimeisten vuosikymmenten aikana. Virtanen osoittaa, kuinka pitkäjänteisyyttä ja hidasta ajattelua edellyttävä yhteiskuntateoreettinen työ on käynyt mahdottomaksi, samalla kun teoria on väistynyt keskeiseltä paikaltaan. Muutoksen takana Virtanen nimeää kolme pääsyitä: mittaamisella hallinnan vakiintuminen yhteiskuntatieteisiin, suomalaisen sosiologian sukupolvenvaihdos sekä tutkimuksen ilmiöpohjaisuuden ja siihen yhdistyvän monitieteisyyden nousu.

Pidän Virtasen kuvausta yhteiskuntateorian nykytilasta osuvana, ja tunnistan monia elementtejä omasta yliopistoelämästäni. Haluan tässä tekstissä Virtasen puheenvuorosta innoittamana jatkaa pohdintaa ja siten kriittisesti tarkastella nationalistista käsitystä yhteiskuntateoriasta sekä yhteiskuntateorian suhdetta prekaariuteen liittyviin kamppailuihin.

Siinä missä Virtasen näkemykset yhteiskuntateoriasta pohjautuvat hänen asemaansa 20 vuoden kokemuksen omaavana ”prekaarisosiologina” Helsingin ja Tampereen yliopistoissa, oma kokemukseni yhteiskuntateoriasta ei rajoitu yliopistoinstituutioon. Vaikka olenkin saanut sosiologisen koulutuksen ja tohtorin tutkinnon Helsingin yliopistosta, on ymmärrykseni yhteis-

kuntateoriasta ja syvä siteeni siihen lähtöisin ennen kaikkea opiskelujen ulkopuolella järjestetyistä lukupiireistä ja yhteiskunnallisesta feministisestä järjestäytymisestä. Aloittaessani opiskelut luimme Michael Hardt ja Toni Negrin (2009) *Commonwealth*-kirjaa avoimessa kaupunkitilassa, muun muassa Kampin kauppakeskuksessa ja metrossa. Asuessani Pariisissa ”arabikevään” vaikutukset toivat minut rajajärjestelmän kriittisen yhteiskunnallisen analyysin pariini. Työn ja kapitalismin jännitteet toivat sosiaalitieteiden opiskelijoita yhteen lukemaan ja juhlimaan *Perinnöttömien perinnettä* (Virén & Vähämäki 2011). Tutkijatohtorina käsitykseni teoriasta kehittyi edelleen siirtolaisuuden voiman ja työhön liittyvien kamppailujen jokapäiväisyyden rinnalla.

Omien kokemuksieni pohjalta tuon puheenvuorossani esiin muutaman asian, joita pidän tärkeinä yrityksessämme etsiä nyky-yhteiskuntateorian sijaintia, muodostumista ja yhteiskunnallista merkittävyyttä. Lähestyn tätä metodologisesti niin sanottujen *kytkettyjen sosiologioiden* kautta. Tarkoitukseni ei siis ole määritellä mitä nyky-yhteiskuntateorian pitäisi olla, mutta lyhyesti pohtia kuinka voisimme lähestyä teoriaa ja teorian tuottamista toisin ja visioida yhteiskuntateorian tulevaisuutta.

Mitä on yhteiskunta?

Yhteiskunta ei ole samaistettavissa kansallisvalti-oon kuten metodologisen nationalismiin kritiik-

ki on esittänyt. Algeriassa ja Ranskassa toiminut sosiologi Abdelmalek Sayad (1999) osoittaa osuvasti, kuinka ajattelumme ja käsityksemme maailmasta jäsenyyty usein valtiollisten rakenteiden mukaisesti. Käyttämämme sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset kategoriat ovat perinpohjaisesti valtiollisia, jopa nationalistisia. Näin valtio esiintyy annettuna ja luonnollisesti olemassa olevana maailmannäkemyksenä, jossa eri ihmiset ”kuuluvat” eri paikkoihin. Valtiolliset kategoriat ovat myös keskeisiä sosiaalisesti ja oikeudellisesti oikeutettujen ulossulkemisen ja valikoivan sisällyttämisen mekanismien tuotannossa. Näitä taas hyödynnetään globaalien kapitalismin lisäarvotuotannossa. Kriittisen ajattelun on siten pyrittävä purkamaan valtioajattelua ja historioimaan uudelleen valtion syntyä, roolia sekä yhteiskunnallisen ajattelun ja taiteenalojen suhdetta valtioon.

Siksi on kysyttävä mistä yhteiskunnasta puhumme, kun puhumme suomalaisesta sosiologiasta tai suomalaisesta yhteiskuntateoreettisesta keskustelusta. Elämme maailmassa, jossa globaali tuotanto pyrkii finanssipääoman ja logistiikan avulla mahdollisimman sujuvaan ja sulavaan toimintaan yli rajojen. Samalla työvoiman prekarisoitumista synnytetään muun muassa tuottamalla näiden samaisten rajojen avulla valta-asemia ja oikeudellisia hierarkioita ihmisten välille. Yhteiskuntateorian on eri menetelmien pyrittävä tarttumaan näihin dynamiikkoihin.

Väitän, että yhteiskuntateorian tulisi tavoitella globaalisti kytkeytynyttä analyysia samalla, kun yksittäisen tutkijan näkemys tulisi pohjautua paikantuneeseen näkökulmaan. Itse en näe omaa työtäni lähtökohtaisesti osana ”suomalaisista sosiologiaa”, vaikka se kriittisesti tarkasteleekin maahanmuuton hallintaa Suomessa, vaan pikemminkin sosiologisena työnä, joka kytkeytyy monipaikkaisesti eri solmukohtiin, eri tieteenalojen ja erilaisten ajattelevien ryhmien ja ihmisten välille.

Olen Virtasen kanssa samaa mieltä siitä, että tulisi luopua ”mykästä” sosiologiasta ja yhteiskunnallisesta ajattelusta, ja vastustaa hortoilevaa kansainvälistä kilpailua ”eksellenssistä”. En silti näe erityistä syytä etsiä ja säilöä juuri kansallista suomalaista sosiologiaa kansainvälistymisen vastapainoksi. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö tieteen-

tekeminen ja julkaiseminen eri kielillä olisi tärkeää, päinvastoin. Tarvitsemme helsinkiläistä, arktista, globaalia ja monikielistä yhteiskuntateoriaa sekä kaikkea siltä väliltä, sillä yhteiskuntamme – yhteinen planetaarinen elämämme – kaipa keskustelua tieteellisten ja valtiollisten rajojen yli ja niitä vastaan.

Löytääksemme uusia tapoja tehdä ja esittää yhteiskunnallisesti merkittävää ajattelua, meidän ei tarvitse haikailla kuuluisan yhden miehen noja- tuoliteorian perään. Parempia välineitä voi löytää esimerkiksi kytkettyjen sosiologioiden, paikantuneen tiedon ja dekoloniaalin ajattelun kentältä.

Kytkeyty sosiologiat (*connected sociologies*) on brittiläissosiologi Gurinder Bhambran (2021) mukaan lähestymistapa, joka vaatii tutkijan asetumista prosesseihin, joista nykymaailma on syntynyt. Näiden prosessin keskiössä on kolonialismi, orjuuttaminen, omiminen sekä riistäminen, joiden tulisi siten olla myös sosiologian tieteenalan keskiössä. Ainoastaan tunnustamalla ”koloniaalin globaalin” merkitys sosiologian kokoonpanossa, voimme ymmärtää ja puhua postkoloniaalista ja dekoloniaalista nykyisyydestä. Tämä on se kriittisen globaalin sosiologian maasto, jossa meidän tulisi toimia. Tämän maaston kautta voimme päästä käsiksi niihin rajoitteisiin, jotka ovat jäsentäneet sosiologian tieteenalaa ja yhteiskuntateoriaa yleisemmin.

Kytkeytyjen sosiologioiden lisäksi paikantuneen tiedon teoreetikot painottavat, että tieto on aina kontekstisidonnaista, eikä jumalankaltaista kaiken kattavaa näkökulmaa ole olemassa (Haraway 1988). Subjektien läsnäolo tiedontuottamisen prosessissa, tietävinä ja toimivina, vastustaa subjektien muuntamista pelkiksi objekteiksi. Samantapaisesti *chicana*-aktivisti, ajattelija ja kirjoittaja Gloria Anzaldúa (2021, 73) väittää, että ”ottaessaan objektiivisuuden tavoitteekseen läntinen kulttuuri teki ihmisistä ja esineistä objekteja, otti niihin etäisyyttä ja menetti ’kosketuksensa’ niihin.”

Yhteiskuntateoria on pitkään pyrkinyt legitimoimaan itsensä osoittamalla kykyä luoda niin sanottuja universaaleja perusteita (*universal grammars*, Mbembe 2001, 9) eurooppalaisen historian suurten narratiivien mukaisesti, jos-

sa rajatut näkemykset on esitetty totaliteetiksi kehystettyinä. Mutta käsitteiden ja teorian tuottaminen ei voi tarkoittaa vain ”partikulaarisen universaalille alistamisen operaatiota” (Vivieros De Castro 2019, 61). Heterogeenisten sosiologioiden, kontekstien ja näkökulmien sommitelmaa painottamalla voimme siirtyä pois yhteiskunta-teoriasta, joka Bourdieusta Giddensiin on pyrkinyt luomaan ”teorian kaikesta” (Meghji 2020).

Ali Meghji (2020) ehdottaa monen eri episteesin tradition kohtaamista kriittisessä tiedontuotannossa, jossa pyritään teoreettiseen synergiaan yhden kaiken selittävän teorian sijaan. Omaa teorialeriäkään ei tarvitse valita, kuten hän esimerkillisesti osoittaa tutkimuksessaan niin kutsumasta *Trumpamericasta* ja Brexitistä. Analyysissaan hän käyttää kriittistä rodun tutkimusta (*Critical Race Theory*, CRT) rodullistettujen ideologioiden analysoimiseksi. Kriittisen rodun tutkimuksen avulla hän ei kuitenkaan saa otetta siitä, miten nationalistinen nostalgia osallistuu *Trumpamerican* ja Brexitin muodostumiseen ja kääntyy siksi sisällyttämään myös dekoloniaalia teoriaa, luoden synergiaa näiden kahden teorianperinteen välillä.

Kytkemällä eri näkökulmia ja eri positioista lähtevää tietoa voimme luoda kytköksiä, keskustelua ja vastakkaisia näkökulmia, jotka eivät väistämättä sulje toisiaan pois eivätkä johda tiedon lineaariseen kehitykseen. Samalla synergian ja kytkösten keskeisyys implikoi, että teoreettinen työ on lähtökohtaisesti kollektiivista työtä, joka historiallisella sensitiivisyydellä tunnistaa erilaiset paikantuneisuudet ja tietopositiot.

Mitä on teoria?

Nykytilanteessa hidas yhteiskuntateoreettinen työ on käynyt mahdottomaksi, kirjoittaa Virtanen (2021, 300). Syynä ovat yliopiston tulosorientoituneisuus ja tehostaminen, sekä rakenne joka ei mahdollista varmoja työolosuhteita. Työsuhteet muodostuvat pätkistä, ja työtä varjostaa lisääntyvä epävarmuus ja hupenevat mahdollisuudet vaikuttaa mihinkään muuhun kuin on oman ansioluettelon päivittämiseen ja uusien rahoitushakemusten tekemiseen.

Akateemisen voitontavoittelun ajallisuus ja prekaarisuuden eleyt kokemukset yliopistomaailman sisällä ja laidoilla hankautuvat toisiaan vastaan. Vaikka akateemisen työn prekariosoitumisesta on vastustettava kaikin keinoin, on se samalla eleyt kokemus, joka kytkeytyy laajemmin yhteiskunnalliseen kehitykseen ja joka parhaimmissa tapauksissa synnyttää kollektiivista kamppailua tilanteen parantamiseksi. Siispä esitän kysymyksen: onko ajankohtainen yhteiskuntateoreettinen työ koskaan voinut olla hidasta ja tuleeko se koskaan olemaan sitä?

Kun pohdin esimerkkejä siitä, minkälaisia yhteiskuntateoreettisia käsitteitä ja teorioita itse käytän, ovat nämä miltei aina kytkeytyneet suoraan yhteiskunnalliseen kamppailuun: *intersektionaalisuus* 60–70-lukujen mustaan feminismiin, *prekariisaatio* 2000-luvun työn ja elämän väli-maastoon sijoittuviin sosiaalisiin liikkeisiin, sekä sosiaalitieteellinen tutkimus rodusta ja rasismista, jota sosiologi ja aktivisti W. E. B. du Bois teki urauurtavalla tavalla 1800–1900-lukujen taitteessa. Esimerkkejä tällaisesta yhteiskuntateoriaa kehittävästä kamppailusta on monta, ja vaikka analyysit ja käsitteet ovatkin syntyneet pakottavassa tilanteessa tai oheistuotantona bussimat-kalla palkkatöihin muistikirjaan kirjoitettuina ajatuksina, ne eivät ole ilmiöiltään merkitykset-tömiä vaan edelleen sinnikkäästi osa nykypäivän yhteiskunnallisia keskusteluja.

Yhteiskunnallisiin muutoksiin kytkeyty kamppaileva tulokulma yhteiskuntateoriaan myös vapauttaa teorian jyrkästä länsimaisesta yliopisto-instituution konstruktioista. Se antaa tilaa pohtia kenen argumentaatiota ymmärretään teoriana, ja millä tavalla teoriaa voi mieltää suoraan ”aineis-toon” tai ”kentälle” kiinnittyneenä?

Tärkeää uudenlaisten yhteiskuntateorioiden etsimisessä ja luomisessa on pyrkiä pois itsemme tarkastelusta peilaamalla itseämme aina toisiin. Pidän David Graeberin ja David Wengrowin (2021) määritelmää intellektuellista suuntaa antavana: intellektuelli on kuka tahansa, joka pystyy argumentoimaan abstrakteista ideoista. He kirjoittavat suhteessa ”amerikkalaisiin intellektuelleihin” – viitaten ”amerikkalaisella” alkuperäiskansoihin läntisellä pallonpuoliskolla. Län-

simaisessa filosofisessa ja poliittisessa perinteessä ylipäättään ”Toisen” kokemus, tai hänen ”minuutensa” (*the I of the Other*) on harvoin käsitelty aihe, sillä ainoa varteenotettava ”itse” (*self*) on ollut länsimainen ”itse”, Achille Mbembe (2001) kirjoittaa. Lännen itseymmärrystä ja representaatiota luodaan ja uusinnetaan luomalla ”absoluuttisesti toisia” ja suhteuttamalla länsimaisuus tähän toiseen. Mbembe (mt., 3) esittää, että Afrikka on pitkään toiminut tällaisena ”Toisena”: ”pohjattomana kuiluna, jossa kaikki on hälinää, ammittavia aukkoja, ja alkukantaista sekasortoa”. Vivieros de Castron (2019, 18) mukaan tieteen tekeminen, jossa ”Toinen” aina representoidaan ja ”keksitään” ”Lännen liikaisten intressien mukaan” päätyy harhapolulle, jossa lopulta tarkastelemme vain itseämme.

Francoise Vergèsin (2019, 24) mukaan dekoloniaalin feministisen politiikan ja teorian tulee pyrkiä vastustamaan juuri tällaista toiseuttamista ja ”puutteen taloudellista ideologiaa”, joka ymmärtää marginalisoituja yhteisöjä järjen puutumisen kautta. Dekoloniaali ajattelu pyrkii siten episteemiseen tasavertaisuuteen ja kytkeytyy pitkäjänteiseen liikkeeseen, joka kirjoittaa uudelleen eurooppalaista tarinaa maailmasta.

Haluan myös puoltaa ymmärrystä teoriasta laajempänä ilmiönä kuin pelkkänä argumentaationa, joka ei kiinnity aineistoon. Kyky teoriaan on koko ajan ympärillämme ja yhteiskunnallista ajattelua ja teoriaa voi syntyä monessa eri kontekstissa – myös yliopiston rajatun tilan ulkopuolella. Astumatta ”kentälle” voi olla vaikea nähdä, että marginaaliin osoitettujen naisten, homojen ja siirtolaisten, ottaakseni muutaman esimerkin, näkökulmista analysoitu yhteiskunnan teoretiointi on myös teoriaa.

Lopuksi

Olen tässä puheenvuorossa tuonut esiin muutamia itselleni tärkeitä välineitä, joiden avulla pystymme lähestymään yhteiskuntateoriaa tänään. On tärkeää ylittää olettamus valtiosta yhteiskunnan luonnollisena rajauksena. Yhteiskuntateoriat eivät ole kaikenkattavia vaan pystyvät eri näkökulmista osoittamaan tiettyä yhteiskunnallista

muodostelmaa verhoilematta niitä universalistiin yleistyksiin. Emme siis voi ymmärtää nyky-yhteiskuntaa, jos emme kykene yhdistämään erilaisia episteemisiä traditioita. Monen eri episteemisen tradition kohtaaminen kriittisessä tiedontuotannossa luo synergiaa, jolloin pystymme myös sosiologeina ja yhteiskuntatieteilijöinä kantamaan paremmin vastuuta osaamisesta ja tietämisestä nyky-yhteiskuntien poliittisissa, taloudellisissa ja sosiaalisissa kriittisissä yhtymäkohdissa.

Puheenvuoroni tavoitteena on myös ollut kyseenalaistaa yleistä näkemystä teoriasta ja teorian tuottamisesta erillään empiriasta, joka syntyy yksinomaisesti yliopistointellektuellien kesken. Olen sen sijaan painottanut yhteiskuntateorian kollektiivisuutta ja tämän syntymistä ja lymyilemistä monessa eri yhteiskunnallisessa kontekstissa eri ihmisten kesken.

Tämä tarkoittaa myös, että emme voi kamppailla vain tutkimus- ja opetustyötä tekevien prekaarien puolesta ja yliopiston tulosoitoitumista vastaan. Samalla on käytävä kamppailua myös esimerkiksi siivoojien, keittäjien ja lähettien työstä, jotka kaikki osallistuvat akateemisen teollisuuden ja todellisuuden ylläpitämistyöhön. Ehkä tällaisista kytköksistä käsin voimme löytää tapoja subjektivaatiolle, joka syrjäyttää individualistisen yrittäjä-subjektin ja luo tilaa uudelle yhteiskunnallisesti merkittävälle ajattelun voimalle. ■

OLIVIA MAURY on tutkijatohtori Helsingin yliopiston Soc&komissa.

KIRJALLISUUS

- Anzaldúa, Gloria (2021) *Rajaseutu / La frontera. Uuden mestizan kutsu*. Helsinki: Tutkijaliitto. Suom. Heta Rundgren ja Oscar Ortiz-Nieminen.
- Bhambra Gurinder K. (2021) Colonial global economy: towards a theoretical reorientation of political economy, *Review of International Political Economy*, 28:2, 307–322.
- Graeber David & Wengrow David (2021) *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. London: Allen Lane, Penguin Books.
- Haraway, Donna (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14(3), 575–599.
- Hardt Michael & Negri Antonio (2009) *Commonwealth*. Harvard: Harvard University Press.
- Vivieros de Castro, Eduardo (2019) *Kannibaalimetafysiikka. Aineksia poststrukturalistiseen antropologiaan*. Helsinki, Tutkijaliitto. Suom. Eetu Viren.
- Mbembe, Achille (2001) *On the Postcolony*. California: University of California Press.
- Meghji Ali (2020) Towards a theoretical synergy: Critical race theory and decolonial thought in Trumpamerica and Brexit Britain. *Current Sociology*.
- Sayad, Abdelmalek (1999) Immigration et 'pensée d'État. *Actes de la recherche en sciences sociales* 129, 514.
- Viren Eetu & Vähämäki Jussi (2011) *Perinnöttömien perinne*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virtanen, Mikko (2021) Minne menit yhteiskuntateoria? *Tiede & edistys* 4/2021, 300–308.
- Vergès, Françoise (2019) *Un féminisme décolonial*. Paris: La fabrique éditions.